

CAPITOLUL 6

INFLAȚIA ȘI ȘOMAJUL

6.1. Inflația în economiile moderne

Inflația este procesul de creștere semnificativă și persistentă a nivelului prețurilor. În perioadele în care se manifestă fenomenele inflaționiste, influența prețurilor care cresc este mai mare decât a celor care scad, astfel încât, pe total, nivelul mediu al prețurilor va crește.

De asemenea, inflația mai poate fi definită prin scăderea puterii de cumpărare a unei unități monetare (respectiv a cantității de bunuri și servicii ce poate fi achiziționată prin intermediul unei unități monetare).

De obicei, o creștere a nivelului mediu al prețurilor de sub 1% anual nu este considerată inflație. Un nivel al inflației între 1 și 3 % pe an este considerat rezonabil pentru o economie în expansiune, iar o astfel de inflație se numește *inflație târâtoare*. La polul opus se situează situația în care inflația este de peste 50% pe lună, caz în care avem *hiperinflație*.

Pe termen lung inflația este prezentă în orice economie. Deci, fenomenul nu poate fi controlat în totalitate, ci doar influențat. Inflația nu este „păguboasă” pentru toată lumea. Cei care anticipează corect evoluția acesteia au de câștigat, în timp ce cei care nu o pot anticipa au în general de pierdut.

Inflația este un obstacol important în calea implementării politicilor economice de creștere economică, datorită faptului că anticipările agenților nu mai pot fi efectuate corect, și de aici o risipă de resurse și o neîncredere în politicile implementate de puterea publică.

Este necesar să facem distincție între *inflația anticipată* și *inflația neanticipată*. *Inflația neanticipată* este acea creștere surprinzătoare a prețurilor, creștere care nu a fost anticipată de către agenții economici. Acest nivel al inflației poate fi mai mare decât nivelul real, determinat ex-post, sau mai mic decât acesta. *Inflația anticipată* este acea inflație pe care agenții economici o așteaptă în decursul perioadei următoare. Procesul inflaționist determină o redistribuire a veniturilor între agenții care împrumută bani și cei care dau cu împrumut.

Măsurarea inflației

Inflația poate fi măsurată prin intermediul mai multor indicatori. Cei mai importanți dintre aceștia sunt:

- a) indicele prețurilor bunurilor de consum (IPC);
- b) indicele prețurilor de producție (IPP);
- c) indicele general al prețurilor (IGP);
- d) deflatorul PIB.

Indicele prețurilor bunurilor de consum (IPC) măsoară evoluția prețurilor unui coș de produse semnificativ pentru cheltuielile efectuate de o gospodărie reprezentativă.

Componentele acestui coș și ponderea acestora în cheltuielile totale sunt determinate de către Institutul Național de Statistică pe baza unor studii efectuate prin sondaj asupra gospodăriilor din România.

Indicele prețurilor de producție (IPP) măsoară evoluția prețurilor în stadiile anterioare consumului final, respectiv prețurile materiilor prime, al semifabricatelor și ale produselor finite înainte a fi livrate pe piață.

Indicele general al prețurilor (IGP) măsoară evoluția tuturor prețurilor din economie, respectiv atât a prețurilor bunurilor consumate de către gospodării cât și a prețurilor bunurilor care intră în procesele de producție. Acesta reprezintă cel mai general mod de măsurare al inflației.

Deflatorul PIB arată evoluția nivelului mediu al prețurilor tuturor bunurilor și serviciilor incluse în PIB, și se calculează astfel:

$$\text{Deflatorul PIB} = \frac{\text{PIB nominal}}{\text{PIB real}} \cdot 100$$

Diferența dintre IGP și deflatorul PIB provine din structura diferită a bunurilor și serviciilor care sunt incluse în fiecare dintre aceștia. Dacă deflatorul PIB se calculează pe baza bunurilor și serviciilor produse în interiorul țării, indicele general al prețurilor se calculează ținând cont și de produsele importate.

Cele mai generale măsuri pentru inflație sunt indicele general al prețurilor și deflatorul PIB.

În aprecierea indicatorilor care descriu inflația apar și diverse probleme, cum ar fi:

- pentru toți indicatorii, pe parcursul perioadei analizate ponderile cantităților consumate se presupun a fi neschimbate. Această ipoteză nu este absolut corectă (satisfăcătoare), deoarece pe parcursul unui an apar diverse efecte de substituție datorate modificărilor prețurilor, ceea ce conduce la modificarea ponderilor cu care bunurile și serviciile intră în calculul indicilor corespunzători.
- altă problemă o constituie creșterea calității bunurilor și serviciilor. De exemplu, calitatea televizoarelor a evoluat permanent, trecând de la cele alb-negru la cele color. Prețurile, de asemenea au crescut, însă nu mai este vorba de același produs. În statistică se înregistrează doar creșterea prețului la produsul “televizor”, fără a se ține seama de modificările calitative. Astfel, creșterea prețurilor datorită creșterii calității produselor nu mai poate fi privită drept inflație.
- în mod analog apare problema produselor noi, care nu au existat în perioada anterioară, dar vor intra în uzul curent în perioada curentă. Pentru acestea nu există un termen de comparație, deci și estimarea influenței acestora asupra modificării prețurilor este dificil de evaluat.
- în cazul indicelui prețurilor bunurilor de consum apare problema reprezentativității coșului de bunuri selecționat pentru a face calculele. Chiar dacă la începutul perioadei acesta este reprezentativ, pe parcurs este posibil ca structura consumului să se modifice, și de aici și reprezentativitatea coșului de consum.

Cauzele inflației

a) Inflația prin salarii și prin costuri

În toate țările lumii, sindicatele urmăresc interesele membrilor proprii, respectiv creșterea puterii de cumpărare. Aceasta se realizează în primul rând prin creșterea nivelului salariilor. Orice creștere a salariilor conduce la creșterea costurilor de producție, și de aici, la creșterea prețurilor, deci la inflație.

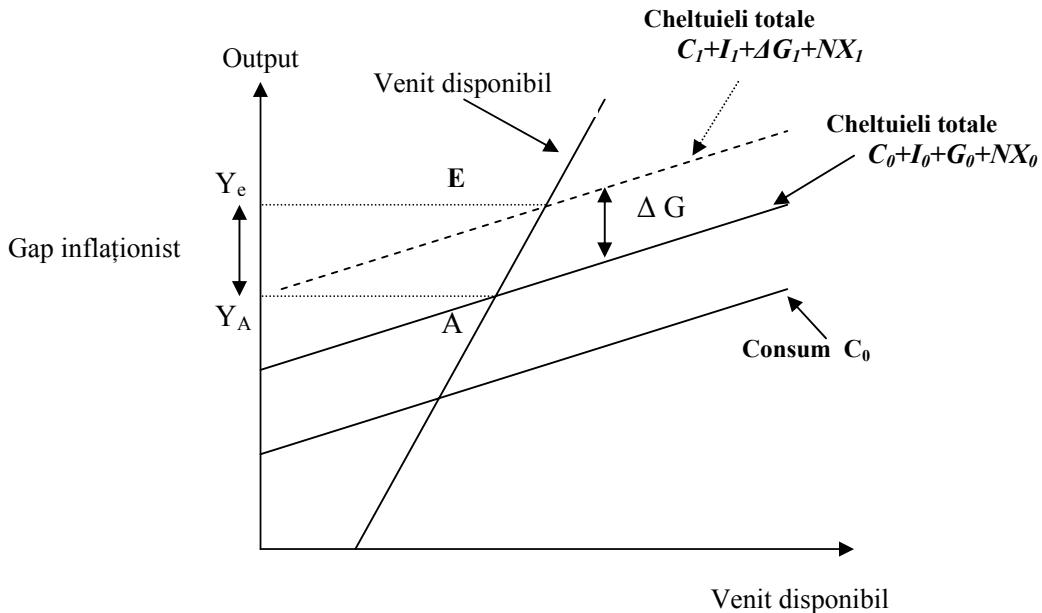
De asemenea, creșterea costurilor de producție datorată creșterii prețurilor materiilor prime, a materialelor sau energiei va determina creșterea prețurilor bunurilor și serviciilor finale, contribuind la creșterea inflației.

În cadrul inflației prin costuri o formă distinctă o constituie *inflația importată*. Acest tip de inflație se manifestă într-o economie puternic dependentă de mediul extern datorită creșterii prețurilor mondiale (de exemplu la combustibili, materii prime etc.). Creșterea prețurilor pe piața mondială va conduce la creșterea costurilor de producție generate de bunurile și serviciile importate, și de aici creșterea prețurilor interne.

b) Inflația prin cerere

Creșterea cererii de bunuri și servicii mai rapidă decât creșterea ofertei va determina creșterea prețurilor. În figurile 6.1 și 6.2 sunt reprezentate grafic două mecanisme de creștere a prețurilor datorate creșterii cererii de bunuri și servicii.

În figura 6.1 s-a reprezentat într-un sistem de axe *Venit disponibil – output* efectele unei creșteri a cererii datorate majorării a cheltuielilor guvernamentale, G . O creștere a cheltuielilor publice G cu ΔG va conduce economia din punctul A în punctul E, adică la o cerere de output Y_e mai mare decât Y_A (punctul inițial). Dacă și oferta ar crește la nivelul cererii, atunci nivelul prețurilor ar rămâne nemodificat .

Figura 6.1

Dacă oferta nu se modifică atât de repede sau chiar deloc, atunci diferența $Y_e - Y_A$ (cererea excedentară) se transformă în inflație, respectiv pentru ca economia să atingă un nou

punct în care cererea să egaleze oferta vor crește prețurile. Acest gap inflaționist va indica astfel cât de repede se ajustează oferta la cerere, sau cât de mult cresc prețurile.

Un alt exemplu de creștere a cererii, și implicit a inflației, este descris în figura 6.2. Într-un sistem de axe venit-prețuri este descris efectul pe care îl are o creștere a veniturilor asupra cererii, și implicit asupra prețurilor. O creștere inițială a veniturilor de la V la V' va determina creșterea prețurilor de la p la p' (dacă oferta rămâne nemodificată). Producătorii observă creșterea cererii agregate (CeA) și răspund prin creșterea ofertei agregate (OA). În cea de-a doua fază, odată cu creșterea ofertei agregate nivelul prețurilor va scădea, însă nu va reveni la nivelul inițial. Cu alte cuvinte, efectul total, va fi de creștere a nivelului prețurilor.

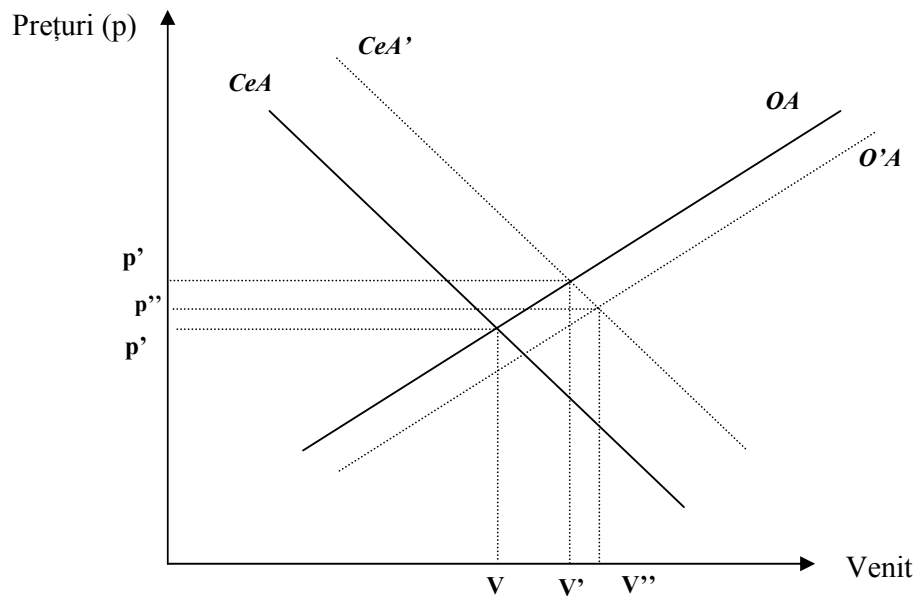

Figura 6.2

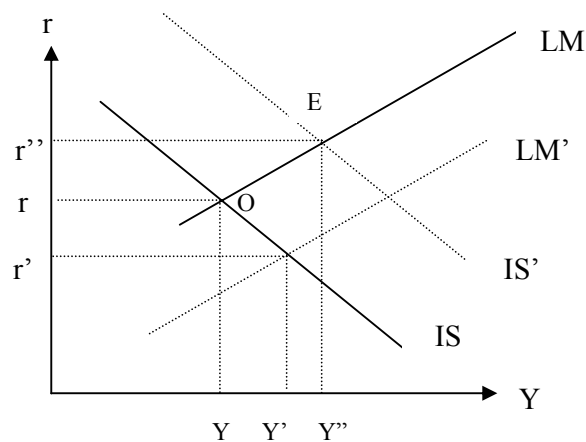

Figura 6.3

c) politica monetară

Creșterea masei monetare (a ofertei de monedă) poate constitui o nouă sursă de creștere a prețurilor. Dacă oferta de bunuri și servicii nu se adaptează suficient de repede la variația ofertei de bani, atunci restabilirea echilibrului se va face prin intermediul prețurilor, respectiv va crește nivelul acestora. Deplasarea curbei IS la dreapta (respectiv o creștere a ofertei de bunuri și servicii) determină creșterea ratei dobânzii, și de aici și creșterea prețurilor. Creșterea masei monetare, însoțită de creșterea producției, poate conduce la reducerea ratei dobânzii, de aici la creșterea cererii pentru investiții, și implicit la creșterea prețurilor. În cazul unei întâzieri între momentul creșterii ofertei de monedă și creșterea producției în cadrul sectorului real, atunci creșterea de masă monetară se îndreaptă în totalitate către prețuri, respectiv se va regăsi într-o creștere a inflației.

În abordarea monetaristă vom pleca de la relația uzuală care descrie legătura dintre output și masa monetară:

$$M v = p y$$

unde:

M – este masa monetară nominală;

v – este viteza de rotație a banilor;

p - reprezintă nivelul prețurilor;

y – reprezintă nivelul outputului real.

Din această relație observăm că atâta timp cât nivelul outputului real și respectiv viteza de rotație rămân neschimbate, orice creștere a masei monetare se transformă în creștere a prețurilor, deci în inflație. Faptul că outputul Y rămâne neschimbat se poate explica prin ocuparea completă a factorilor, sau prin elasticitatea redusă a producției la modificarea masei monetare.

Politici antiinflaționiste

În cazul *inflației prin costuri* una dintre măsurile posibile este controlul prețurilor. Acesată măsură poate fi implementată însă doar pe termen scurt. Pe termen lung va conduce însă la un dezechilibru dintre cerere și ofertă (cerere mai mare decât oferta), și în continuare la dezechilbre structurale majore, cum ar fi creșterea șomajului și o presiune crescândă asupra cursului de schimb sau prețurilor. În concluzie, acesata este o măsură puțin recomandată, mai ales în cadrul unei economii de piață. Pe termen scurt poate aduce anumite avantaje, însă pe termen lung sunt mai multe dezavantaje.

În cazul *inflației prin salarii*, contra-măsura recomandată este controlul salariilor. Aceasta se poate efectua prin intermediul curbelor de sacrificiu sau memorandumurilor cu sindicatele prin care să se accepte fie reducerea salariilor fie reducerea timpului de lucru concomitent cu reducerea corespunzătoare a salariului. Și această măsură este utilă doar pe termen scurt, deoarece atât sindicatele cât și salariații nu pot suporta perioade îndelungate în care să se reducă puterea de cumpărare. De aici, posibilitatea convulsiilor sociale sau pierderea alegerilor următoare în favoarea partidelor care promit relaxarea politicilor salariale.

Reducerea cererii agregate este o altă măsură antiinflaționistă ce poate fi aplicată mai ales în cazul unei inflații provocate de șocuri ale cererii. Acesată reducere a cererii agregate poate fi determinată direct fie prin reducerea cheltuielilor publice, fie prin creșterea nivelului taxelor și impozitelor, sau indirect prin creșterea ratei dobânzii, iar de aici reducerea cererii pentru investiții și implicit scăderea presiunii inflaționiste. În acest caz principala problemă care apare este aceea a scăderii veniturilor, a investițiilor, de aici creșterea ratei șomajului și la influențarea negativă a creșterii economice viitoare. În acest context, reducerea cererii agregate este o măsură recomandată doar pe termen scurt, și însoțită de alte măsuri prin care să se încurajeze creșterea economică.

O altă modalitate de influențare a inflației este prin intermediul *politicii de venituri*. Acesata presupune să se acționeze asupra veniturilor și profiturilor așteptate, și nu asupra șomajului. Președintele american Nixon a propus în 1971 un control strict al prețurilor și salariilor (deci un control al profiturilor și veniturilor salariale). Acesata măsură nu a avut efect decât pe termen scurt (6 luni) după care au început să apară dezechilibre în alte sectoare, ceea ce a condus la renunțarea la acest tip de politică. Deficiențele majore ale acestei politici sunt:

- Veniturile mijlocii sunt puțin afectate de aceste măsuri; întrucât aceste venituri formează, în statele dezvoltate economic, partea cea mai mare a veniturilor agregate, impactul politicii este redus. Vor fi mult mai afectate veniturile scăzute și cele mari.
- O politică de control severă conduce la controlul alocării resurselor, alocare ce poate fi neeconomică.
- Întârzierea, lagul dintre momentul introducerii măsurilor de control și cel al intrării efective în practică poate genera pierderi de resurse și ineficiență atât pe plan intern cât și în relațiile cu exteriorul.

Politica monetară poate influența la rândul ei evoluția inflației. O politică monetară restrictivă va conduce la creșterea ratelor dobânzilor și de aici la scăderea cererii. Scăderea cererii va determina scăderea presiunii inflaționiste și de aici reducerea creșterii prețurilor.

O problemă deosebită în cadrul analizei inflației o constituie politica de indexare a salariilor. În multe țări sindicatele au obținut prin negocieri posibilitatea de a include printre clauzele contractelor de muncă una privitoare la indexarea automată a salariilor în raport cu costul vieții. Indexarea tuturor salariilor este o măsură de reducere a inflației în condițiile în care creșterea salariilor este inferioară ratei inflației. În plus, se elimină câștigurile negarantate sau pierderile ce rezultă din erorile de anticipare a ratei inflației.

Cele mai importante probleme sunt generate de faptul că, o reducere a productivității muncii ar trebui să conducă la scăderea salariului real, ceea ce sindicatele nu vor accepta, deci toate pierderile vor fi suportate de către patroni, ceea ce va conduce la scăderea ofertei, deci o nouă presiune inflaționistă.

6.2. Șomajul

Înainte de a face o sinteză a definițiilor date șomajului în literatura de specialitate, trebuie precizat că, la origine, noțiunea de șomaj era sinonimă cu aceea de “inactivitate”. Cuvântul “șomaj” din limba română provine din cuvântul francez “chomage”. La rândul său, acesta derivă din latinescul “caumare”, fiind provenit de la cuvântul grec “cauma”, care înseamnă “căldură mare”, din cauza căreia înceta orice activitate.

Definirea indicatorilor statistici ai șomajului

Din punct de vedere statistic, indicatorii prin care se apreciază șomajul sunt de două feluri:

- indicatori absoluți;
- indicatori relativi.

Indicatorii absoluți sau indicatorii de nivel se referă la *numărul efectiv de șomeri*. Ei se exprimă în “persoane” (“mii persoane”) și se determină pentru anumite perioade de referință: lunar, trimestrial sau anual. Numărul șomerilor se calculează și în corelație cu anumite variabile demografice, ca: vârstă, sex, stare civilă, dar și ținând cont de pregătirea profesională, de nivelul studiilor sau de repartitia teritorială.

O caracteristică aparte urmărită în ceea ce privește analiza șomajului este durata acestuia. Din acest punct de vedere, se identifică un șomaj de scurtă durată (sub un an) și un șomaj de lungă durată (pe o perioadă mai mare de un an).

Șomerii, a doua componentă a populației active, reprezintă o categorie economică a cărei definire a suscitată numeroase abordări.

În statistica românească, **efectivul șomerilor** se determină în două variante:

Șomerii înregistrați sunt persoanele care au declarat că în perioada de referință erau înscrise la Oficiile forței de muncă și șomaj, indiferent dacă primeau sau nu alocație de sprijin, ajutor de șomaj, sau alte forme de protecție socială.

Șomerii în sens B.I.M. sunt persoanele de 15 ani și peste care în decursul perioadei de referință îndeplinesc simultan următoarele condiții:

- nu au un loc de muncă și nu desfășoară o activitate în scopul obținerii unor venituri;
- sunt în căutarea unui loc de muncă, utilizând în ultimele 4 săptămâni diferite metode pentru a-l găsi: înscrierea la Oficiul de forță de muncă și șomaj sau la agenții particulare de plasare, demersuri pentru a începe o activitate pe cont propriu, publicarea de anunțuri sau răspunsuri la anunțuri, apel la rude, prieteni, sindicate etc;
- sunt disponibile să înceapă lucrul în următoarele 15 zile, dacă s-ar găsi imediat un loc de muncă;

Sunt incluse, de asemenea:

- persoanele fără loc de muncă, disponibile să lucreze, care așteaptă să fie rechemate la lucru sau care au găsit un loc de muncă și urmează să înceapă lucrul la o dată ulterioară perioadei de referință;

- persoanele care în mod obișnuit fac parte din populația inactivă (elevi, studenți, pensionari), dar care au declarat că sunt în căutarea unui loc de muncă și sunt disponibile să înceapă lucrul.

Indicatorul relativ prin care se apreciază intensitatea șomajului este unul din cei mai importanți indicatori macroeconomici: *rata șomajului*. Aceasta se determină prin raportarea numărului total de șomeri la populația activă și se exprimă în procente. Nivelul ratei șomajului și evoluția acesteia reprezintă unul din barometrii în funcție de care se iau anumite măsuri de protecție socială sau decizii de politică economică.

Ca relație generală de calcul, rata șomajului se determină prin raportarea unui indicator care exprimă șomajul (numărul de șomeri- S) și un alt indicator care măsoară populația de referință, cel mai adesea populația activă (Pa):

$$R_s = \frac{S}{Pa} \cdot 100 \quad (6.1)$$

Concret, acest indicator se poate determina în modalități variate. Relațiile de calcul pot să difere în practică, în funcție de legislația națională sau de informațiile disponibile. Diferențele care apar sunt determinate de elemente cum sunt:

- Termenii de raportare și se referă la numitorul raportului care poate fi populația activă sau, de exemplu, populația în limitele vârstei de muncă.
- Conținutul indicatorilor primari luați în calcul;
- Sursele de colectare a informațiilor;
- Metodologia de calcul.

Informațiile cele mai precise privind rata șomajului sunt obținute cu prilejul recensămintelor. Recensămintele și anchetele prin sondaj sunt surse de date foarte costisitoare, care, la nivelul țării noastre nu pot fi realizate cu o periodicitate corespunzătoare (lunară) pentru asigurarea cu informații necesare. Se recurge, prin urmare la surse de date administrative, afectate însă de legislația în vigoare.

În statistica internațională se utilizează următoarele rate de șomaj:

Rata globală standardizată BIM, care se calculează ca raport între numărul șomerilor în sens BIM și populația activă totală; are cea mai mare sferă de cuprindere, fiind cea mai utilizată în comparațiile internaționale;

Rata globală standardizată CEE care este raportul dintre numărul de șomeri și populația activă civilă;

Rata globală standardizată OECD care se determină ca raport între numărul de șomeri și populația activă totală.

Rata parțială de șomaj se referă la o anumită categorie de forță de muncă sau la o anumită regiune geografică sau administrativă, se determină ca raport între numărul de șomeri proveniți din categoria respectivă și populația activă din categoria respectivă.

Rata integrală (compusă) de șomaj și subocupare vizibilă se calculează ca raport între timpul de muncă disponibil neutilizat corespunzător al persoanelor în șomaj și a celor aflate în stare de subocupare vizibilă (persoane care au un loc de muncă dar care lucrează involuntar în timp parțial) și timpul de muncă total disponibil sau timpul de muncă utilizat. Aceasta

măsoară de fapt șomajul potențial, calculul acesteia impunându-se în special în cazul țărilor în care subocuparea vizibilă are dimensiuni apreciabile. România face parte din categoria acestor țări.

În contextul implicațiilor economice majore pe care le are șomajul, a legăturilor acestuia cu inflația, se vorbește despre o *rată naturală a șomajului*.

Modalități de calcul a indicatorilor șomajului

Indicatorii statistici prin care se apreciază șomajul se determină în practică prin anumite metode statistice, folosind surse de date specifice.

În general, în statistica Națiunilor Unite, se identifică patru surse mari de informații, care au la bază metode și procedee particulare, cum ar fi sondajele statistice sau culegerea datelor de la diverse instituții publice. Aceste surse de date au anumite coduri, specificate pentru fiecare țară¹.

Prima sursă (ce are codul *BA*) o constituie *anchetele prin sondarea forței de muncă*. A doua sursă (*E*) o constituie *estimările oficiale*. Aceste date statistice sunt estimări oficiale oferite de diverse instituții naționale și, de regulă, se bazează pe informații combinate, rezultate din una sau mai multe surse. A treia sursă (*FA*) este reprezentată de *statisticile asigurărilor sociale*. Aceste statistici sunt derivate din înregistrările, acolo unde există, a celor înscriși în sistemul asigurărilor sociale. A patra sursă (*NA*) o reprezintă *statisticile oficiilor forței de muncă*. Acestea se referă în general, la numărul persoanelor care caută de lucru, înregistrate la oficiile forței de muncă. Persoanelor fără loc de muncă se pot adăuga cele aflate în grevă, temporar bolnave sau incapabile de muncă. Unii din cei înregistrați sunt deja angajați și caută un loc de muncă suplimentar sau schimbarea locului de muncă.

În țările dezvoltate, ca Japonia, Suedia, Franța sau Statele Unite, procedeul principal de obținere a datelor statistice privind șomajul îl constituie anchetele prin sondaj.

În S.U.A., de exemplu, în fiecare lună, Biroul de Statistică a Muncii din cadrul Departamentului de Muncă al Statelor Unite calculează și publică numărul șomerilor, al populației ocupate și al celor din afara forței de muncă. Pentru aceasta se realizează un sondaj având ca perioadă de referință săptămâna care conține ziua a douăsprezecea din fiecare lună. Se alege aleator un eșantion reprezentativ de 59.500 gospodării, din 729 localități diferite, astfel în cât să se asigure reprezentativitate din punct de vedere al repartiției geografice și demografice a populației. Intervievatori special pregătiți adresează aceleași întrebări fiecărei persoane din eșantion, în urma cărora se identifică statutul acesteia: angajat, șomer sau în afara forței de muncă. Criteriile în funcție de care se încadrează persoanele în aceste categorii respectă cu strictețe recomandările Biroului Internațional al Muncii.

În România, numărul de șomeri se determină prin mai multe metode: recensământ, ancheta prin sondaj, prelucrarea datelor oferite de instituții guvernamentale, ca Ministerul Muncii și Protecției Sociale. În afara recensămintelor, efectivul șomerilor și rata șomajului se determină și prin alte metode statistice aplicate de către Institutul Național de Statistică (I.N.S.) și Ministerul Muncii și Solidarității Sociale (M.M.S.S.).

Rata șomajului se determină prin raportarea numărului total de șomeri înregistrați la populația activă civilă.

Pentru calculul acestor indicatori, a căror publicare se face în mass-media, în buletinele statistice lunare sau în anuare, se agregă datele culese la nivelul Oficiilor județene ale forței de muncă și șomajului.

Tipologia șomajului

O primă delimitare a șomajului este aceea în șomaj voluntar și șomaj involuntar. Șomajul voluntar există atunci când muncitorii refuză oportunitățile de a se angaja în anumite slujbe, la salariile existente pe piață. Șomajul involuntar există atunci când în economie sunt insuficiente locuri de muncă, la salariile existente. Procentul șomerilor care sunt neangajați voluntar este cunoscut, potrivit unor definiții, ca fiind rata naturală a șomajului².

Separarea șomajului în voluntar și involuntar este una din controversele majore din teoria economică. Economiiștii keynesieni au afirmat că cea mai mare parte a șomajului din timpul crizelor economice din anii '30 și '80 s-au datorat deficitului cererii, fiind deci, de natură involuntară. Pe de altă parte, economiiștii clasici ai teoriei așteptărilor raționale pleacă de la premisa că piața muncii ajustează imediat creșterile șomajului, prin scăderea salariilor. Din punctul lor de vedere, în anii '30 erau locuri de muncă suficiente, dar muncitorii au refuzat să le ia. Tot șomajul din timpul crizelor economice era voluntar, menținându-se la rata sa naturală.

Cel mai frecvent sistem de clasificare are la bază împărțirea șomajului pe cauze în următoarele mari tipuri: șomaj fricțional, structural, în timp ce după raportul cerere-ofertă, se identifică șomajul sezonier și ciclic. S-a încercat și o grupare a acestor tipuri de șomaj în funcție de caracterul lor voluntar sau involuntar: șomajul ciclic este considerat involuntar, în timp ce toate celelalte tipuri sunt considerate șomaj voluntar.

În cele ce urmează, se va face o abordare a acestor tipuri de șomaj din punct de vedere al funcționării și locului lor pe piața muncii.

În funcție de natura și cauzele șomajului:

1. Șomaj conjunctural, generat de reducerea volumului activității economice a întreprinderilor ca urmare a deteriorării conjuncturii economice interne și/sau internaționale, a variațiilor conjuncturale ale cererii și ofertei de bunuri și servicii, care provoacă o reducere a necesarului de forță de muncă.

2. Șomajul fricțional se circumscrie perioadei necesare în mod normal pentru a găsi un alt loc de muncă. Este probabil cea mai răspândită formă de șomaj care poate apare chiar și în condiția ocupării depline a forței de muncă.

Șomajul fricțional apare deoarece piața muncii este inerent dinamică, datorită imperfecțiunii fluxului de informații și deoarece trebuie să treacă un timp până când șomerii și firmele ce oferă slujbe vacante să se găsească unii pe alții.

¹ *Anuarul Forței de Muncă 1997*, Organizația Națiunilor Unite, Geneva, 1998

² Anderton, Alain - *Economics*, Causeway Press Limited, Ormskirk, Lancs, 1991

Chiar dacă dimensiunea forței de muncă ar fi constantă, în fiecare perioadă sunt noi intrări pe piața muncii, în timp ce alți angajați sau șomeri părăsesc forța de muncă. Unii oameni își vor părăsi locul de muncă în căutarea altuia, mai bun. Mai mult decât atât, fluctuațiile aleatoare ale cererii de bunuri și servicii la nivelul firmelor determină unele firme să facă concedieri de personal, în timp ce altele fac noi angajări. Deoarece informațiile despre caracteristicile celor care caută de lucru și natura locurilor de muncă vacante nu pot fi cunoscute instantaneu, este necesar să treacă un timp până la satisfacerea cererilor potențialilor patroni și ale muncitorilor care caută de lucru. Prin urmare, chiar dacă la nivel agregat cererea și oferta de forță de muncă sunt egale, șomajul fricțional există.

Presupunem că o piață a muncii este în echilibru în sensul că, la un salariu mediu, cantitatea de muncă oferită egalează cantitatea de muncă cerută. Se vor nota cu D_0 cererea de muncă, S_0 oferta de muncă, w_0 salariul mediu pe piață și E_0 numărul de angajați.

Chiar și pe o piață în echilibru, sau în situația de ocupare totală a forței de muncă, va exista întotdeauna un număr de șomeri care se află între două locuri de muncă, și care alcătuiesc șomajul fricțional.

Grafic, existența unei mase a șomerilor care apare chiar și atunci când, la nivel agregat piața muncii este în echilibru este argumentată prin figura 6.4.

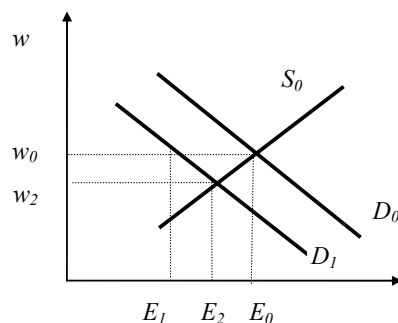

Figura 6.4

Nivelul șomajului fricțional într-o economie este determinat de fluxurile existente la nivelul forței de muncă și de viteza cu care șomerii își găsesc de lucru. Această viteză depinde de instituțiile economice existente și de modul în care aceste instituții acționează pe piața muncii. De exemplu, o creștere a alocațiilor de șomaj va determina creșterea timpului necesar pentru ca șomerii să-și găsească de lucru.

3. Șomajul structural (*șomaj de neadaptare*) este consecința unui dezechilibru între structurile ocupațional-profesionale, teritoriale, demografice ale ofertei forței de muncă și ale cererii. Aceste neconcordanțe pot apare datorită: structurii sectoriale și teritoriale a economiei, progresului tehnologic, structurii sistemului educațional etc.

În perioadele de restructurări esențiale ale unei economii, cum sunt cele ale tranziției de la economia centralizată la economia de piață, șomajul structural reprezintă *principala formă de șomaj*.

Șomajul structural apare atunci când schimbări importante în cererea de muncă determină o nepotrivire între calitățile și competențele profesionale ale muncitorilor, cerute și

oferite pe piața muncii. Dacă salariile ar fi complet flexibile și costurile mobilității geografice și ocupaționale ar fi reduse, atunci acest tip de șomaj ar fi rapid eliminat de ajustările pieței. În practică, aceste condiții nu sunt întotdeauna îndeplinite, iar șomajul structural poate apare ca o problemă foarte serioasă.

Într-un mod asemănător se pot analiza și dezechilibrele geografice în căutarea forței de muncă. În aceste situații se identifică un *șomaj regional*.

Șomajul structural apare datorită schimbărilor esențiale ale cererii de muncă, vis-a-vis de salariile rigide și costurile ridicate ale mobilității ocupaționale și geografice. Șomerii incluși în șomajul structural au o mai mică probabilitate de a trece de la statutul de șomer la cel de angajat. Orice măsuri de politică socială îndreptate spre creșterea acestei probabilități, au drept scop diminuarea șomajului structural. Exemple de asemenea politici sunt cele de subvenționare a instruirii șomerilor, de îmbunătățire a informațiilor despre condițiile locurilor de muncă și de reducere a costurilor migrării interne.

Șomajul structural a fost atribuit, după cum s-a putut constata, diferențelor dintre cererea și oferta de forță de muncă în condițiile costurilor ridicate de ajustare a *ofertei* la necesitățile pieței. Teorii economice dintre cele mai recente afirmă că cel puțin un segment al șomajului poate fi atribuit comportamentului producătorilor de maximizare a profitului. Concret, s-a demonstrat că șomajul structural poate apare și dacă anumiți producători plătesc salarii mai mari decât salariul considerat eficient pentru a crește productivitatea și/sau reduce deplasările de personal. Decizia voluntară a acestor producători este cea care menține salariul la un nivel ridicat, și acesta nu va fi coborât nici dacă alți muncitori de pe piața muncii (șomeri) își oferă serviciile la un salariu mai mic.

Angajații cu salarii mici își vor dori să lucreze în firmele cu salarii mari și, atâta timp cât există posibilitatea unor slujbe vacante pe viitor, ei se vor “atașa” sectorului cu salarii mari, preferând să aștepte apariția unui loc liber. Prin urmare, datorită acestui comportament, apare un *șomaj de așteptare*.

În funcție de raportul cerere-ofertă pe diverse piețe și de impactul acestora asupra pieței muncii, teoria economică a pus în evidență două forme de șomaj:

1. Șomajul clasic, ca urmare a reținerii întreprinzătorilor de a produce o cantitate mai mare de bunuri și servicii. Chiar dacă există cerere efectivă, întreprinzătorii nu sunt interesați în lărgirea capacităților de producție și în angajarea de forță suplimentară de producție deoarece firmele fie sunt în pierdere de competitivitate – ca urmare a costurilor de producție mai mari -, fie că nu-și asumă noi riscuri; acest tip este numit și șomaj prin eficiență a producției.³

2. Șomajul ciclic sau șomaj prin insuficiența cererii, care apare atunci când cererea de bunuri și servicii din toate sectoarele economiei (economia reală, sectorul menaje sau restul lumii) este mai mică decât oferta. Consecința este o ofertă de forță de muncă mai mare decât cererea.

³ Salais, R. – *L'emploi et le chômage*, Enciclopedie Francaise, Ed. Economica, Paris, 1990, pag. 23

Șomajul fricțional sau cel structural pot apare chiar dacă, la nivel agregat, cererea totală de muncă egalează oferta. Șomajul ciclic este asociat cu fluctuațiile în ciclul afacerilor și apare atunci când o scădere a cererii agregate pe piața bunurilor și serviciilor determină o scădere a cererii agregate de forță de muncă, simultan cu inflexibilitatea salariilor reale. Acest tip de șomaj este cunoscut în literatura economică și sub numele de “*șomaj keynesian*”, după numele celui care l-a identificat și analizat.

O reacție adecvată a guvernului la șomajul ciclic este să impună politici economice de creștere a cererii agregate, crescând cheltuielile guvernamentale, reducând taxele și impozitele și crescând rata de creștere a ofertei de bani. Alte măsuri de politică economică se referă la elaborarea unor programe concrete concentrate asupra șomajului, incluzând credite temporare pentru dezvoltarea unor programe antișomaj de către firme private sau sectorul public.

3. Șomajul sezonier este similar celui ciclic, în sensul că este determinat de fluctuațiile cererii de forță de muncă. În acest caz, fluctuațiile cererii de muncă pot fi anticipate și urmează un model sistematic de-a lungul anului. De exemplu, cererea de muncă în agricultură sau construcții scade în lunile de iarnă.

Întrebarea care se pune și în acest caz este de ce firmele reacționează la variațiile sezoniere ale cererii de muncă prin disponibilizarea personalului și nu prin reducerea salariului sau timpului de lucru. De asemenea, se poate pune întrebarea de ce muncitorii acceptă locuri de muncă în sectoare cu caracter sezonier. Răspunsul ar fi că pentru unii muncitori, existența ajutorului de șomaj pe perioada cât nu lucrează și posibilitatea de a fi reangajați ulterior echivalează cu un concediu plătit. Pentru a atrage muncitorii în asemenea sectoare, firmele vor trebui să plătească muncitorilor salarii mai mari, care să compenseze faptul că nu vor lucra o perioadă de timp.

În economiile contemporane *nu există forme pure de șomaj*. Diferitele forme de șomaj coexistă, se întrepătrund și se susțin reciproc.

Rata naturală a șomajului

Rata naturală a șomajului corespunde funcționării normale a pieței muncii și este asociată cu ocuparea totală a forței de muncă. Șomajul poate fi considerat excesiv, în orice țară, dacă depășește nivelul său natural.

Definirea ratei naturale a șomajului este destul de dificilă, dar există câteva abordări în acest sens. În continuare vom face o succintă sinteză a definițiilor date în teoria economică ratei naturale a șomajului.

Unii economiști definesc rata naturală a șomajului ca fiind rata la care atât salariile cât și inflația sunt fie stabile, fie la nivele acceptabile. După alți autori rata naturală a șomajului este rata șomajului pentru care locurile vacante de muncă sunt egale cu numărul de șomeri. O altă definiție afirmă că rata naturală a șomajului este nivelul șomajului la care orice creștere în cererea agregată nu determină reducerea șomajului. Potrivit unei variante a acestei ultime definiții rata naturală a șomajului este rata la care toți șomerii sunt voluntari, adică există doar șomaj ciclic și, eventual, sezonier. În cele din urmă, o recentă definiție dată de James Tobin afirmă că rata naturală este rata șomajului la care nivelul acestuia este neschimbat și atât fluctuațiile existente la nivelul masei de șomeri cât și durata șomajului sunt normale.

Toate aceste definiții încearcă să sintetizeze într-un mod specific conceptul mai general al “ocupării totale” a forței de muncă.

Dacă presupunem că șomajul fricțional și sezonier există chiar și atunci când piața forței de muncă este în echilibru este evident că rata naturală a șomajului este afectată de factori ca: mișcarea voluntară a angajaților, mișcările în și în afara forței de muncă, durata de timp în care șomerii își găsesc slujbe acceptabile. Acești ultimi factori variază mult în cadrul grupurilor demografice, astfel încât rata naturală a șomajului este puternic afectată de compoziția demografică a forței de muncă.

Atunci când o economie este în echilibru pe termen lung, șomajul va fi la rata sa naturală. Din moment ce rata naturală a șomajului este un concept teoretic, ea nu poate fi direct observată, și, prin urmare, trebuie estimată.

Economiștii au două modalități diferite pentru a estima rata naturală a șomajului. În primul rând ei determină o ecuație prin care corelează șomajul agregat de rata inflației. Conceptual, rata naturală a șomajului este prezentă atunci când rata șomajului nu crește și nici nu scade. Astfel, atunci când inflația este constantă, ecuația ce stabilește legătura între rata inflației și șomaj furnizează un estimator pentru rata naturală a șomajului.

A doua metodă de estimare a ratei naturale a șomajului se bazează pe datele istorice legate de rata șomajului de-a lungul unor perioade mari de timp. Aceste date sunt diferite în funcție de grupurile demografice. Se estimează ratele șomajului pentru aceste grupuri demografice și apoi se agregă aceste estimări.

Câțiva economiști au folosit una sau mai multe metode pentru a estima rata naturală a șomajului la diverse momente de timp. Una dintre cele mai cunoscute și citate estimări este cea a lui Robert Gordon de la Northwestern University⁴. Estimările sale se încadrează între limitele minime și maxime ale altor estimări efectuate de alți economiști. Pentru economia S.U.A., rata naturală a șomajului estimată de Gordon a fost de 5,1 % în anul 1955. În perioada 1960-1970, toți cercetătorii sunt de acord că rata naturală a șomajului a crescut, ca urmare a marelui influx de tineri în rândul forței de muncă. Până în anii 80’ estimările ratei naturale au ajuns de la 5% la 7%. Pe măsură ce generația “baby-boom” s-a maturizat și creșterea forței de muncă a încetinit, în anii ‘80 rata naturală a șomajului și-a diminuat ritmul de creștere.

Cercetătorii Douglas Staiger, J. Stork și Mark Watson, care au făcut și ei estimări ale ratei naturale, afirmă că aceasta variază în anii 90 în economia S.U.A. între 5,1% și 7,7% cu un interval de încredere de 95%. R. Gordon a demonstrat însă că rata naturală a șomajului variază în limite mai reduse.

Rata naturală a șomajului este analizată și din perspectiva legăturii șomajului cu inflația: atunci când rata inflației este stabilă, constantă, se vorbește de rata naturală a șomajului, numită și NAIRU, (“Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment”).

Robert Eisner⁵ a analizat seriile inflației și șomajului de după 1960 și a descoperit că legătura între șomaj și inflație este asimetrică în următorul sens: ratele șomajului mai mici decât rata naturală a șomajului (NAIRU) nu erau asociate cu inflația accelerată, în timp ce

⁴ Gordon, Robert - *Macroeconomics*, Scott Foresman Company, Glenview, 1990

⁵Eisner, Robert - *A New view of the NAIRU*, Department of Economics, Northwestern University, 1996

ratele șomajului mai mari decât rata naturală a șomajului erau asociate cu inflația descrescătoare.

Aceste rezultate implică următoarea concluzie, aparent paradoxală: rata naturală a șomajului poate fi și un rezultat al măsurilor de politică economică și nu numai o cauză a acestora.

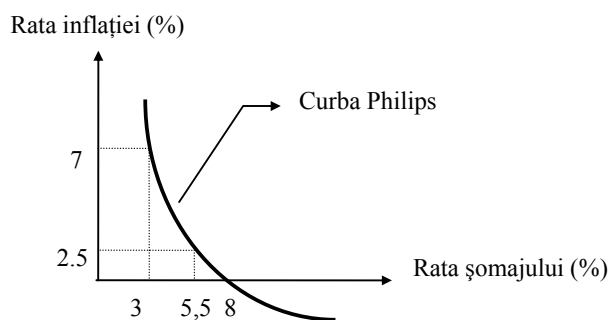
Economistul american N. Gregory Mankiw, profesor la Harvard University, definește rata naturală a șomajului ca fiind rata medie a șomajului în jurul căreia se manifestă fluctuațiile economice⁶. El calculează acest indicator ca o medie a ratelor anuale ale șomajului pe o perioadă de 10 ani anteriori și 10 ani ulterioari momentului (anului) pentru care se face analiza. Utilizând acest mod de calcul, el a determinat o rată naturală a șomajului pentru economia americană cu valori între 4% și 7%, pe o perioadă de 45 de ani între 1945-1990.

6.3. Șomajul și inflația

De mulți ani economiștii afirmă existența unei corelații negative între rata inflației pe de o parte și rata șomajului din economie, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, nivele ridicate ale șomajului sunt asociate cu nivele scăzute ale inflației și invers.

Relația dintre inflație și șomaj este reprezentată grafic prin curba Philips, după numele primului economist care a observat această legătură în figurile 6.6 și 6.7.

Analizând serii de date ale inflației și șomajului, economiștii au remarcat faptul că legătura inversă, stabilă, între cei doi indicatori nu este întotdeauna valabilă. O interpretare alternativă a acelorași date ar fi aceea că, în timp ce legătura între inflație și șomaj există la un anumit moment, poziția curbelor este determinată și de un număr de alți factori.

Figura 6.6 Curba Philips în anul 1960

Sursa: Ehreberg, R., Smith, R. - Modern Labor Economics, 4th Edition, HarperCollins Publishers, 1991

Efectul net al acestor factori a fost deplasarea curbei Philips spre dreapta pentru perioada cuprinsă între anii 1960-1980. În ultimii ani, curba se pare că s-ar fi deplasat din nou spre stânga, după opiniile unor economiști americani.

Se poate vorbi, prin urmare, nu de “curba Philips”, ci de o “familie de curbe”, ca în figura 6.7.

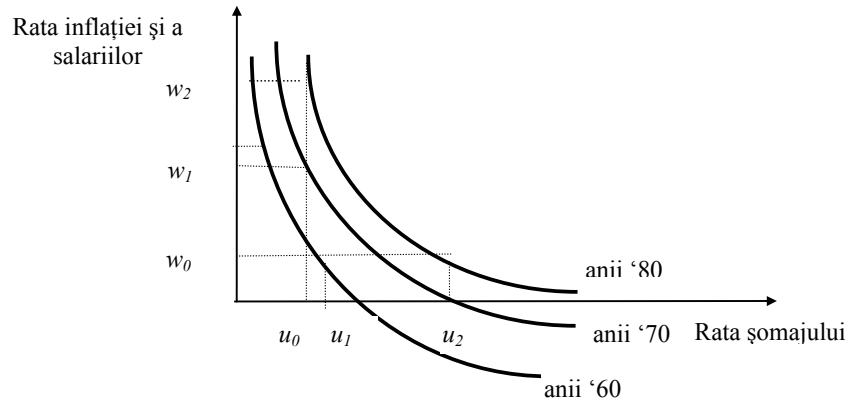

Figura 6. 7

Cu ajutorul curbelor Philips pentru un anumit nivel al inflației se poate determina nivelul NAIRU, dar se pot elabora și anumite politici macroeconomice.

Curba Phillips pe termen scurt arată că rata șomajului este cu atât mai mică cu cât salariile cresc mai repede. Cu alte cuvinte, există o legătură inversă între rata șomajului și rata creșterii salariilor.

Dacă avem un nivel al prețurilor stabil, atunci curba Phillips pe termen scurt este formal, descrisă de ecuația:

$$r_s = a - b r_{\dot{s}} + c r_q \quad (6.2)$$

(forma liniară) cu:

r_s – rata creșterii salariului;

$r_{\dot{s}}$ – rata șomajului;

r_q – rata creșterii productivității muncii;

c – un parametru care măsoară legătura dintre productivitatea muncii și salarii;

$a > 0, b > 0, c > 0$. sau

$$r_s = f(r_{\dot{s}}, r_q), \quad (6.3)$$

forma neliniară cu:

$$\frac{\partial f}{\partial r_{\dot{s}}} < 0; \quad \frac{\partial f}{\partial r_q} > 0.$$

În mod analog se poate construi o curbă Phillips pentru prețuri:

$$r_p = d - b r_{\dot{s}} - h r_q, \quad (6.4)$$

(forma liniară) cu:

r_p - rata inflației (creșterea prețurilor);

$r_{\dot{s}}$ – rata șomajului;

r_q – rata creșterii productivității muncii;

h – un parametru care măsoară legătura dintre productivitatea muncii și prețuri;

$d > 0, b > 0, h > 0$.

⁶Mankiw, Gregory N. - *Macroeconomics*, Worth Publishers, New York, 1992

sau

$$r_p = f(r_s, r_q), \quad (6.5)$$

forma neliniară cu:

$$\frac{\partial f}{\partial r_s} < 0; \quad \frac{\partial f}{\partial r_q} < 0.$$

Curba Phillips în cazul anticipării creșterii prețurilor

Mai apropiată de realitate este însă ipoteza că agenții economici, respectiv atât sindicatele cât și patronatul au anumite așteptări (previziuni) în ceea ce privește evoluția prețurilor. În acest caz curba Phillips devine:

$$r_s = a - br_s + c r_q + g r_{pa}, \quad (6.6)$$

cu:

r_{pa} – ritmul așteptat al inflației;

g - coeficient care indică influența anticipărilor inflaționiste asupra ritmului de creștere a salariului

sau:

$$r_s = f(r_s, r_q, r_{pa}), \quad (6.7)$$

forma neliniară cu:

$$\frac{\partial f}{\partial r_s} < 0; \quad \frac{\partial f}{\partial r_q} > 0; \quad \frac{\partial f}{\partial r_{pa}} > 0.$$

Observație. Dacă anticipările sunt apropiate de nivelul real atunci g este apropiat de 1.

La început părea convenabilă alegerea politicii economice ca o alternativă între nivelul inflației și nivelul șomajului. Guvernul putea alege diverse combinații inflație-șomaj astfel încât să ducă la bun sfârșit politica economică dorită. În condițiile anticipării prețurilor, curba Phillips nu mai permite această alegere.

Chiar dacă în primele perioade anticipările nu vor fi corecte, adică $r_{pa} < r_p$, teoria așteptărilor raționale arată faptul că agenții economici învață din propriile greșeli și după o anumită perioadă anticipările vor deveni corecte. Aceasta va conduce la înclinarea tot mai accentuată a curbei Phillips, până devine verticală, adică rata inflației nu va mai depinde de rata șomajului, ci evoluează independent.

Astfel, în problema inflației determinantă este credibilitatea guvernului, care prin măsurile și anunțurile efectuate influențează comportamentul agenților economici. Atâta timp cât guvernul este credibil, agenții economici își formează anticipările plecând de la anunțurile acestuia, și de aici posibilitatea de a concepe politici de creștere economică viabile. În schimb dacă agenții economici observă că acțiunile guvernului nu corespund realității, atunci așteptările acestora se adaptează realității și nu anunțurilor, și de aici imposibilitatea guvernului de a implementa politici credibile de dezvoltare economică.